

УДК 339.13.017

О.Г. Гаврилюк

Національний університет “Львівська політехніка”

## МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ СПІЛЬНИХ РИС І ВІДМІННОСТЕЙ РИНКІВ ВЕТЕРИНАРНИХ ПРЕПАРАТІВ ТА ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ГУМАННОЇ МЕДИЦИНИ

© Гаврилюк О.Г., 2003

**Наведено аналіз особливостей та взаємозв'язок двох складових фармацевтичного ринку: ринку ветеринарних препаратів та ринку препаратів гуманної медицини.**

**The analysis of particular features of functioning and interdependence between two component parts of pharmaceutical market: animal drugs market and human medicines market, is carried out.**

Виробництво лікарських засобів для тварин належить до галузей промисловості, що потребують особливої уваги в умовах трансформації економіки України. Це зумовлено тим, що здоров'я та добробут людей нерозривно пов'язані зі здоров'ям та благополуччям тварин, що їх оточують. Стан галузі ветеринарних лікарських засобів безпосередньо впливає не лише на здоров'я тварин, але й на усю економіку сільського господарства, безпеку та якість продуктів харчування, рівень цін на них, здоров'я людей, технології, зайнятість населення, а також навколишнє середовище. Саме тому розробці, виробництву, контролю якості та реалізації ветеринарних лікарських засобів — всьому, що становить ринок ветеринарних препаратів, — надається велике значення у програмних документах соціально-економічного розвитку України.

У зв'язку з тим становить науково-практичний інтерес нагромаджений у світовому масштабі досвід щодо регулювання діяльності та розвитку ринку ветеринарних препаратів. Слід відмітити, що розвиток ринку ветеринарних препаратів в Україні на сучасному етапі певним чином відрізняється від тенденцій світового ринку. Це пов'язано з розпадом колишньої централізованої системи планування та різного роду державних планових структур. Історично склалося так, що на відміну від того, як це було поставлено у більшості країн світу, у Радянському Союзі, і в Україні зокрема, ветеринарна медицина разом із виробництвом ветпрепаратів, а також гуманна медицина з усією її медичною та фармацевтичною промисловістю, практично ніяк не були пов'язані між собою, існували незалежно і відокремлено, а керівні органи ветеринарної галузі, виробництво та розподіл ветеринарних лікарських засобів були підпорядковані Міністерству сільського господарства СРСР та частково УРСР (сьогодні — Міністерству агропромислової політики України).

З початком переходу України від планової до ринкової економіки на вітчизняний ринок ветеринарних препаратів поступово починають все більше впливати тенденції світового ринку. На вітчизняний ринок зі своєю продукцією починають виходити фармацевтичні підприємства, що виготовляють препарати для людей. Зрозуміло, що фармацевтична наука фактично об'єднує ветеринарну медицину і гуманну медицину, внаслідок чого обидва ринки лікарських засобів для гуманної та ветеринарної медицини мають багато спільного. Через свою значну подібність ринки препаратів для ветеринарії та

гуманної медицини часто взагалі не розділяють. На наш погляд, це є однією з причин того, що ринок ветеринарних лікарських засобів, недостатньо вивчений як такий, а характеристики та тенденції розвитку ринку лікарських засобів для людей прийнято прямо переносити на ринок ветпрепаратів. Проте цілком очевидно, що окрім спільних рис ці два ринки мають істотні відмінності. Спробуємо проаналізувати основні спільні риси та відмінності ринків ветеринарних препаратів та препаратів гуманної медицини.

Серед спільних рис можна виділити такі.

**1. Ідентичність природи продуктів цих ринків.** Як і лікарські препарати для людей, ветеринарні препарати існують та їх використовують ще з доісторичних часів. Природа та призначення товарів цих ринків — ідентичні, тому вони є складовими частинами одного великого ринку лікарських засобів. Обидва ринки сформувались для забезпечення потреб у засобах профілактики та лікування захворювань людей і тварин. Люди та тварини, які постійно супроводжують людей (сільськогосподарські та домашні), мають багато спільних захворювань (зокрема інфекційних), тому значну частину медичних препаратів, які використовуються для потреб гуманної медицини, можна застосовувати і у ветеринарній медицині.

**2. Велика кількість однакових або ж дуже подібних препаратів.** Це пов'язано з наявністю спільних для людини та тварини захворювань, внаслідок чого багато фармацевтичних компаній працюють одночасно на обидвох ринках. В умовах жорсткої конкуренції на світовому ринку фармацевтичні фірми намагаються знаходити якнайефективніші шляхи зменшення витрат на виробництво та просування своєї продукції. Починаючи з кінця 1950-х років, значна частина виробництва ветеринарних препаратів належить компаніям галузі фармацевтичних препаратів для гуманної медицини, серед яких: Merial Animal Health (власність фармацевтичних гігантів Rhône Mérieux та Merck&Co.), Intervet (власність голландської ТНК Akzo Nobel, яка володіє також фармацевтичним бізнесом), Novartis та Hoffmann-La Roche (власність швейцарських ТНК), Bayer (німецька ТНК), Boehringer Ingelheim (німецька фармацевтична компанія), Pfizer (американська ТНК), Aventis, KRKA, Lek, Polfa тощо [12]. Вказаний феномен дозволяє фірмам, при розробці нового лікарського засобу для лікування спільних для людини та тварин захворювань, скоротити час та зекономити кошти на пошук нових ефективніших лікарських засобів, на доклінічні та клінічні дослідження, і тим самим здешевити розробку та виробництво препаратів для лікування тварин (ефект синергії). Так, наприклад, більшість груп протимікробних препаратів використовують для лікування як тварин, так і людей (лише плевромутіліни та іонофори використовуються винятково для лікування тварин, а монобактами — людей). Значна частка тих протимікробних препаратів, що сьогодні лідирують на ринку, спочатку були розроблені для ринку препаратів гуманної медицини і лише потім адаптовані для промислового тваринництва та домашніх тварин [9].

**3. Високий рівень наукомісткості.** Інновації є традиційною рушійною силою наукомістких ринків, серед яких є обидва ринки лікарських засобів і ветеринарних препаратів. На дослідження, розробку та контроль якості препаратів гуманної медицини фармацевтичними компаніями щорічно затрачається до 20 — 25 % від продажів, а на розробку, дослідження та контроль якості ветеринарних лікарських засобів значно менші кошти — близько 10 %, що можна пояснити ефектом синергії, яка існує між науковими дослідженнями гуманних та ветеринарних препаратів.

**4. Високий рівень конкуренції на обидвох ринках.** Сьогодні лише в Україні зареєстровано понад 160 підприємств-виробників препаратів для гуманної медицини, а

виробників ветеринарних препаратів — понад 200. Внаслідок проведення наукових досліджень на обидвох ринках щорічно з'являється безліч нових та вдосконалених препаратів, створених для проведення ефективнішого лікування існуючих та нових захворювань.

**5. Глобальні тенденції розвитку обидвох ринків.** Протягом останніх кількох років на світовому ринку спостерігається тенденція до укрупнення (придбання великими фірмами-виробниками фармацевтичних засобів дрібніших) та об'єднання великих фармацевтичних фірм, як наприклад: об'єднання фірм Pfizer та SmithKline Beecham, Boeringer Ingelheim та Fermenta; Rhône Mérieux та Sanofi; Malinckrodt та Schering; Rhône-Poulenc Rorer та Hoechst Marion Roussel (увійшли до складу компанії Aventis Pharma); Glaxo Wellcome та SmithKline Beecham, що на початку 2001 року об'єдналися в компанію GlaxoSmithKline, та ін. Наведені факти свідчать про те, що великі фармацевтичні компанії, створюючи альянси, зміцнюють свої позиції на світовому ринку з метою збільшення обсягів продажу фармацевтичної продукції для гуманної медицини та ветеринарії [1, 4, 5].

Найбільшими національними ринками препаратів для гуманної та ветеринарної медицини в обидвох випадках є ринки США, Японії, Франції та Німеччини, причому ринок Північної Америки (частка США є незрівнянно більшою від частки Канади) в обидвох випадках займає більше третини світового ринку (рис. 1) [4, 5].

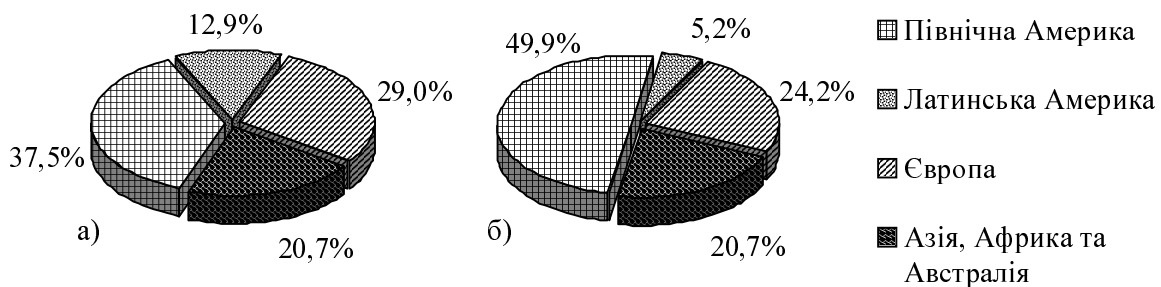


Рис. 1. Географічний розподіл світового ринку:  
а) ветеринарних препаратів; б) препаратів для гуманної медицини  
за даними 2001 р.

**6. Нееластичний попит на товари обидвох ринків.** Потреби щодо препаратів для гуманної медицини та ветеринарних препаратів визначаються об'єктивними довготерміновими факторами, такими як поголів'я тварин або ж чисельність населення, стан їх захворюваності і незначно залежать від коливань кон'юнктурного характеру. У той же час, попит на ветеринарні препарати формується, в основному спеціалістами ветеринарної медицини, а на лікарські препарати, призначені для лікування людей, — значною мірою, медичними працівниками. Обсяги ж споживання препаратів залежать від стану захворюваності населення і тварин, обсягів проведення профілактичних заходів, застосування певних методик лікування, а також від купівельної спроможності покупців, з одного боку — населення, з іншого — власників тварин.

**7. Державна частка у продажах обидвох ринків.** Споживання товарної продукції оплачується не лише самими пацієнтами чи власниками тварин, але й за рахунок державного фінансування. У ветеринарії — це, передовсім, кошти на протиепізоотичні заходи, виділення яких щорічно вноситься окремою статтею до державного бюджету

багатьох країн (в т. ч. — України), а в гуманній медицині — це безкоштовне лікування у лікарнях та поліклініках, дотації на придбання ліків ветеранам та інвалідам, обов'язкові профілактичні заходи інфекційних захворювань [4, 5].

**8. Жорстке державне регулювання якості товарів обидвох ринків.** Державне регулювання обидвох ринків охоплює два аспекти: контроль за якістю лікарських засобів та захист прав інтелектуальної власності.

Контроль за якістю ветеринарних препаратів, їх реєстрація та прийняття законодавчих актів у цій сфері — у кожній країні існують юридичні умови для контролю за реєстрацією, виробництвом, імпортом, продажем та використанням препаратів гуманної та ветеринарної медицини. У межах Європейського Співтовариства діє єдине законодавство, яке узгоджує процедури та вимоги до реєстрації лікарських засобів ветеринарної та гуманної медицини, тому для координації роботи та узгодження вищезазначених процедур було утворено Європейське Агентство з оцінки медичних продуктів, ЕМЕА (European Agency of Medicinal Products). Кожна іноземна фірма-виробник лікарських засобів, що намірена продавати їх в Україні як для потреб гуманної, так і для ветеринарної медицини, повинна пройти процедуру їх реєстрації на вітчизняному ринку. Чисельність зареєстрованих лікарських засобів і для людей, і для тварин в Україні збільшується з кожним роком, а останнім часом наближається до кількості зареєстрованих у розвинутих країнах.

Необхідно, однак, зазначити, що в Україні та в інших пострадянських країнах побутує думка, що якість ветеринарних препаратів може бути нижчою, ніж препаратів гуманної медицини. Як показує досвід розвинутих країн, вимоги до якості усіх лікарських засобів повинні бути однаково високими, оскільки в остаточному підсумку це, безпосередньо чи непрямо, знайде відображення на здоров'ї людини.

Зважаючи на високий рівень наукомісткості фармацевтичного виробництва, захист патентної власності є надзвичайно важливим для обидвох ринків. Міжнародна співпраця в цій сфері дозволяє забезпечити вільну торгівлю лікарськими засобами ветеринарної та гуманної медицини та мінімізувати їх патентне піратство. Регулятивний клімат обидвох ринків змушує виробників з кожним роком витратити все більші суми коштів на передринковому етапі життєвого циклу товару, що призводить до того, що фірмам потрібно від 10 до 15 років для покриття витрачених коштів.

До відмінностей цих ринків можна зарахувати:

**1. Значний розрив у обсягах ринків.** Обсяги світового ринку ветеринарних препаратів займають 3 — 4 % світового ринку фармацевтичної продукції (рис. 2), тобто обсяги ринку препаратів гуманної медицини приблизно у 30 разів перевищують обсяги ринку ветеринарних препаратів.

**2. Відмінності у сумах витрат на наукові розробки та дослідження.** Як вже повідомлялось, у процентному відношенні виробники фармацевтичної продукції витрачають значно більше власних прибутків на розробку та дослідження препаратів гуманної медицини, ніж препаратів ветеринарної медицини. В абсолютних показниках, зважаючи на значно більші обсяги ринку препаратів гуманної медицини, цей розрив є дуже значним. Для порівняння: у 2001 р. одна лише американська фармацевтична фірма Pfizer на розробку та дослідження лікарських препаратів для гуманної медицини витратила близько 4,5 млрд. доларів, в той час як на розробку та дослідження ветеринарних препаратів загалом у США фармацевтичні фірми витрачають близько 400 млн. доларів [2, 4, 5].

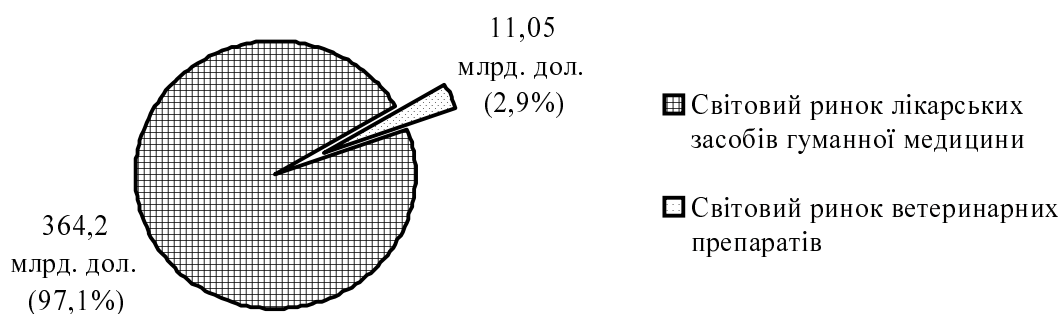


Рис. 2. Обсяги ринку фармацевтичної продукції у 2001 р.

**3. Відмінності у структурі ринку за хіміотерапевтичними групами.** За хіміотерапевтичними групами на ринку ветеринарних препаратів найбільшу частку становлять вітаміни та мікроелементи, серед препаратів гуманної медицини — серцево-судинні та препарати для лікування захворювань центральної нервової системи (рис. 3 і 4) [4, 5].

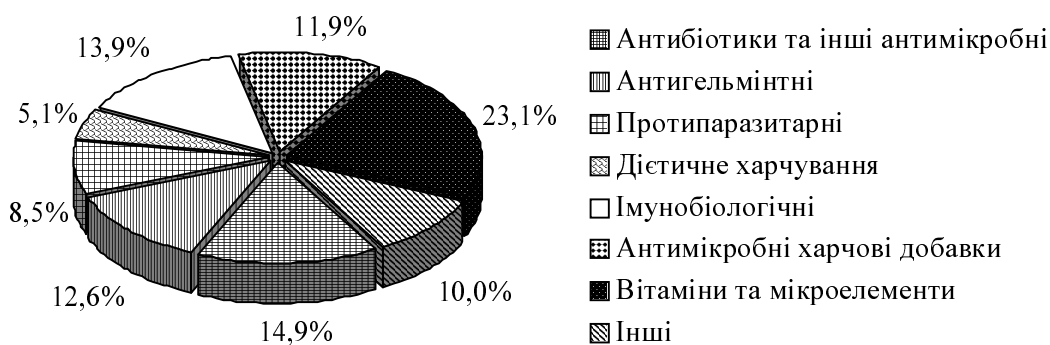


Рис. 3. Структура світового ринку ветеринарних препаратів хіміотерапевтичними групами, 1999 р.

**4. Відмінності у чисельності населення та поголів'я тварин.** Поголів'я домашніх та сільськогосподарських тварин набагато численніше, ніж людське населення. Так, населення світу нараховує близько 6 млрд. осіб, у той час як поголів'я лише домашньої птиці у світі нараховує близько 16 млрд. голів, близько 1,3 млрд. голів великої рогатої худоби, приблизно по 1 млрд. свиней та овець, і це не враховуючи інших видів сільськогосподарських та домашніх тварин [11].

**5. Відмінності у сумі витрат на лікарські засоби на одну людину та одну тварину.** Зважаючи на значно більшу кількість тварин, ніж населення світу, можна припустити, що de facto на лікування однієї тварини використовуються набагато менші кошти, ніж на лікування однієї людини, і з кожним роком витрати на лікарські засоби для людей зростають [4 — 6]. Враховуючи наближені розрахунки, можна стверджувати, що в середньому у світі у 2001 р. на 1 людину припадало лікарських засобів на суму більшу, ніж 59 доларів США, а на одиницю великої рогатої худоби та свиней — близько 2 доларів, овець — 0,5 долара, домашньої птиці — 0,09 долара і т. ін. [розраховано за даними 4, 5, 11].

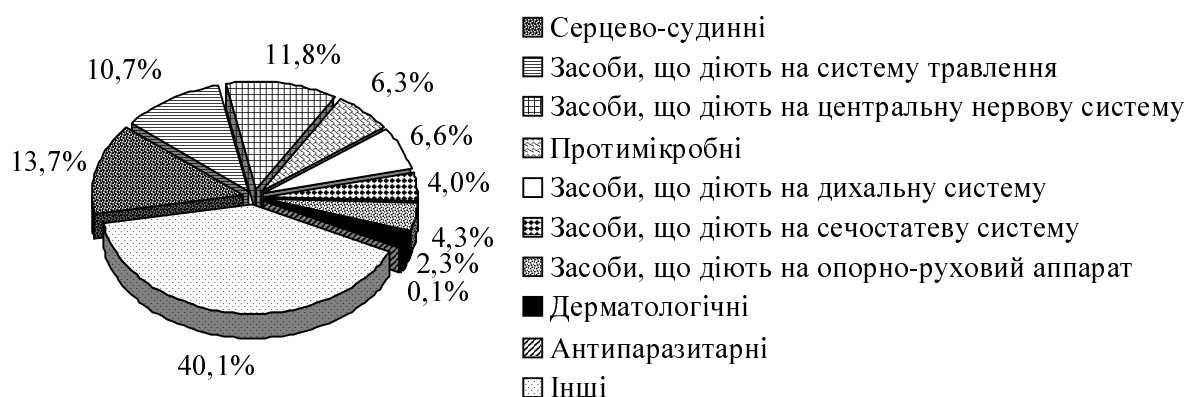


Рис. 4. Структура світового ринку препаратів гуманної медицини з хіміотерапевтичними групами, 2001 р.

**6. Широке різноманіття видів тварин, що потребує створення для них відповідних ветеринарних препаратів.** Різноманіття тварин є надзвичайно широким, у світі нараховується понад 500 тис. їх видів (не враховуючи комах), і кожному виду властиві свої, певні захворювання, що вимагають створення специфічних препаратів. Усі ж люди належать до одного біологічного виду, а перелік захворювань та препаратів для їх профілактики та лікування набагато ширший. Препаратів для гуманної медицини виготовляється значно більше, існує багато їх аналогів, більше коштів витрачається на їх наукові дослідження, вони більш урізноманітнені щодо лікарської форми, дозування та упакування. Так, лікарських засобів гуманної медицини нараховують понад 40 тис. назв, у той час як ветеринарних препаратів — на порядок менше. Причому, основна частина ветеринарних препаратів — це препарати для домашніх та сільськогосподарських тварин, і лише дуже незначна їх частина призначена для профілактики та лікування захворювань диких чи екзотичних тварин.

**7. Обмеження споживання у ветеринарній медицині певних видів препаратів гуманної медицини.** Найновіші ліки для людей є більш специфічними стосовно конкретних видів бактерій, крім того, їх форма є складнішою та дорожчою для виробництва. З цих причин все менше найновіших фармацевтичних продуктів адаптується для ринку ветеринарних препаратів, і у ветеринарній практиці все більше використовують старіші протимікробні препарати з широким спектром дії, такі як, наприклад, тетрациклін і його похідні тощо. Істотним є також той факт, що залишкові кількості антибіотиків та інших протимікробних препаратів у продуктах тваринного походження можуть викликати появу резистентної до цих лікарських речовин патогенної мікрофлори у людей, що споживають м'ясо, молоко, яйця тощо тварин, яких лікували такими препаратами. Тому Підрозділом з оцінки ветеринарних препаратів (CVMP) Європейської Агенції з оцінки медичних товарів (ЕМЕА) у співпраці з Всесвітньою Організацією охорони здоров'я (WHO) були розроблені рекомендації щодо обмеження вживання у ветеринарній практиці багатьох лікарських речовин, що вживаються у гуманній медицині. Це вимагає розробки лікарських засобів, які б застосовувались винятково у ветеринарній медицині [3, 8 — 10].

**8. Характеристики попиту.** Попит на лікарські засоби гуманної медицини залежить від чисельності населення, а на ветеринарні препарати — від поголів'я тварин. Крім того, в обидвох випадках попит залежить від захворюваності, а також від платоспроможності покупців лікарських засобів. Проте, якщо зміна чисельності населення залежить від природних факторів, то зміна поголів'я тварин насамперед залежить від зміни попиту на тварин чи продукти

тваринництва, і лише потім від якихось природних чинників. Так, зокрема, ринок ветеринарних препаратів для домашніх тварин-улюбленців є дуже вразливим до економічних та соціальних факторів, таких як доходи власників тварин, рівень ветеринарної медицини та доступність ветеринарних препаратів. Наприклад, підвищення рівня життя у багатьох країнах світу, починаючи з 1980-х рр., урбанізація, зростання тривалості життя та кількості розлучень призводять до постійного зростання кількості домашніх улюбленців (близько 2 % на рік, і їх світова популяція сьогодні оцінюється у понад 500 млн.) та витрачання коштів на їх утримання та здоров'я. Саме ці фактори зумовили зростання світового ринку ветеринарних препаратів для домашніх тварин з 2,4 млрд. дол. США у 1998 р. до 3,37 млрд. дол. у 2000 р., що становить близько 40 % [4, 7, 11].

#### **9. Різні пропорції закупівель індивідуальних та промислових покупців.**

Покупцями на ринку лікарських засобів виступають переважно самі споживачі (хворі, пацієнти), у значно менших обсягах закупівля медикаментів проводиться лікарнями, поліклініками. Покупцями ж ветеринарних препаратів є власники тварин, яких можна розділити на індивідуальних покупців, якщо тварини (домашні чи фермерські) перебувають в особистих підсобних господарствах громадян та промислових покупців (агропромислові підприємства: фермерські, тваринницькі господарства, звірогосподарства, птахофабрики; зоопарки тощо). Вивчення кожного з цих сегментів зумовлює маркетингові заходи стосовно вибору каналів дистрибуції, посередників, методів просування, упаковки, фасування, різні підходи до цінової політики тощо.

**10. Відмінності у структурі ринків, зумовлені морально-етичними нормами сучасного суспільства.** Структура ринків ветеринарних препаратів та препаратів гуманної медицини значною мірою залежить від морально-етичних норм, які діють у суспільстві. Зазвичай, люди з більшою увагою ставляться до лікування своїх захворювань, ніж до лікування тварин. Основний акцент у ветеринарній практиці роблять на профілактику захворювань тварин — протиепізоотичні заходи, у той час як гуманна медицина переважно лікує вже наявні у людини захворювання, і порівняно у менших обсягах проводиться профілактика. Це пов'язано, як на сьогодні вважається, з меншою кількістю інфекційних захворювань, що властиві тому чи іншому виду тварин, і профілактику яких слід проводити. При певних інфекційних захворюваннях лікування тварин є економічно не вигідним, тоді перевагу надають їх знищенню чи утилізації. Медичні обстеження та лікування людей є більш поглибленими та коштовними. Такі галузі медицини, як психіатрія, неврологія, кардіологія, алергологія, нейрохірургія у ветеринарії не розвиваються. З цим пов'язані відмінності в асортименті ветеринарних препаратів та препаратів гуманної медицини, їх поділі за групами, а також такий значний розрив в обсягах цих ринків.

Внаслідок аналізу зазначених факторів можна стверджувати, що, незважаючи на значні подібності та спільні риси розвитку обидвох ринків, існують також значні їх відмінності, що відображене у їх розвитку, тенденціях, структурі та обсягах. Хоча ринок ветеринарних препаратів та ринок препаратів гуманної медицини є складовими одного фармацевтичного ринку, ці ринки не можна вважати тотожними та екстраполювати усі тенденції ринку лікарських засобів на ринок ветеринарних препаратів. Важливим аспектом є також те, що такі фактори, як відмінності анатомічної будови, певних фізіологічних характеристик тих чи інших видів тварин та людського організму, а також жорстка заборона використання деяких видів протибактеріальних препаратів у ветеринарній медицині внаслідок виникнення резистентності у людини, свідчать на користь створення нових препаратів винятково для потреб ветеринарії, а отже, й існування такої галузі ветеринарної науки, як ветеринарна фармація.

Ті ж господарські суб'єкти, що діють на ринку ветеринарних препаратів, особливо, якщо цю діяльність вони поєднують з діяльністю на ринку препаратів для гуманної медицини, повинні ретельно проводити аналіз усіх аспектів ринку ветеринарних препаратів і не вважати його лише незначним сегментом фармацевтичного ринку.

1. Гаврилюк О. Г. Вплив процесів глобалізації та інтернаціоналізації на розвиток ринку ветеринарних препаратів // Пр. I міжнар. II Всеукр. наук. конф. студ. та молодих учених: "Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталі економічне зростання". — Ч. 3. — Донецьк: ДонНУ, 2001. — С. 74 — 77.
2. Маргитич В. Ведущие операторы мирового фармрынка // Аптека. — 2002. — № 13 (334).
3. Наказ Головного Державного Інспектора ветеринарної медицини України "Про заборону використання окремих ветеринарних препаратів" від 04.03.02, № 15.
4. Офіційний сайт Світової Федерації виробників засобів захисту здоров'я тварин (IFAH): <http://www.ifah.bel>.
5. Офіційний сайт фірми IMS Health: <http://www.ims-global.com>.
6. Панорама мирового фармацевтического рынка // Аптека. — 2002. — № 12 (333).
7. Allen H. Companion animals: products and markets. — Richmond: PJB Publications, 2001. — 163 p.
8. Antibiotic Resistance in The European Union Associated with Therapeutic use of Veterinary Medicines / EMEA, 1999. — 162 p.
9. Burch D. Antibacterial: products and markets. — Richmond: PJB Publications, 2000. — 140 p.
10. Council Regulation (EEC) No 2377/90 // Official Journal L 224, 18.08.90. — P. 1 — 8.
11. FAOSTAT Database Collections: <http://apps.fao.org/page/cjllections>.
12. Jones B. V. Animal Health Strategies. — London: Pearson Professional Ltd., 1997. — 130 p.

УДК 339.188.4

Н.В. Гайванович

Національний університет "Львівська політехніка"

## МІСЦЕ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

© Гайванович Н.В., 2003

**Розглянуто проблему стратегічного планування розвитку міст, його переваги. Проведено SWOT-аналіз для м. Львова, аналіз його економічного потенціалу та дані рекомендації щодо ефективного впровадження стратегічного плану розвитку.**

**The problem of strategic development of the cities and it's advantages are considered in this article. SWOT-analysis for Lviv city, analysis of it's economic potential also are included into consideration. The series of recommendations regarding effective implementation of the strategic development plan are proposed.**

Для забезпечення ефективності місцевого розвитку, створення майбутнього образу міста, забезпечення його відповідності інтересам громади муніципалітети багатьох країн останніми десятиріччями використовували такий засіб, як стратегічне планування місцевого розвитку. Створення стратегічних планів розвитку міст є звичайною практикою міст демократичних країн. Цей план зазвичай окреслює основні напрямки подальшого розвитку економіки міста, галузей його життєзабезпечення, використання ресурсів розвитку, охорону